

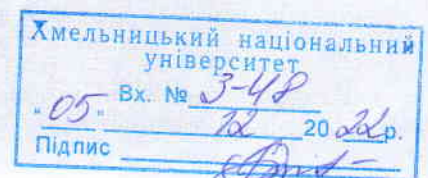
ВІДГУК
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Нагаєва Віктора Михайловича на дисертацію
Хрика Василя Михайловича «Теорія і практика підготовки майбутніх
фахівців лісового господарства до професійної діяльності», подану на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Рациональне використання лісових ресурсів у глобалізованому суспільстві є одним із основних способів забезпечення збалансованого розвитку цивілізації людства. В Україні з метою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, охорони земель і лісних насаджень як основного національного багатства держави розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2013 року схвалено Концепцію розвитку агролісомеліорації в Україні, яку передбачається реалізувати протягом 2014-2025 років. Це зумовлює відповідну потребу в кадрах, які могли б ефективно вирішувати сучасні проблеми лісового господарства на рівні досягнень науково-технічного прогресу галузі. Професійна підготовка таких фахівців має ґрунтуватися на новому педагогічному та інтелектуальному мисленні, оновленні педагогічної системи інноваційними технічними засобами, програмними електронними продуктами в умовах гармонійного поєднання освіти, науки та виробництва.

Дисертаційне дослідження В. М. Хрика присвячене розгляду важливої і актуальної педагогічної проблеми – обґрунтуванню теоретичних, методичних і практичних основ підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності. Суттєвим аспектом цієї проблеми є необхідність модернізації підготовки таких фахівців на засадах компетентнісної парадигми та системного підходу. За цих умов освітній процес слід зорієнтувати на формування творчої особистості майбутнього фахівця лісового господарства, його готовності до вирішення нестандартних професійних завдань, підвищення рівня соціальної та професійної мобільності. Реалізація цих аспектів потребує пошуку більш ефективних шляхів і принципів організації навчального процесу, які б забезпечували якісну практико-орієнтовану підготовку фахівців лісового господарства.

Дана дисертаційна робота виконана автором як відповідь на цей суспільний запит відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри загальної екології Білоцерківського національного аграрного університету («Антропогенна трансформація екосистем ландшафтної сфери Правобережного Лісостепу України та методологічні засади збалансованого використання їхніх ресурсів», ДР № 0119U100467) і кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини («Формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в Європейському освітньому середовищі», ДР № 0116U000115).

Проведений автором всебічний аналіз наукової літератури та традиційних дидактичних систем професійної підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності дозволив В. М. Хрику виявити низку суперечностей (насамперед – між об'єктивною потребою в науково обґрунтованій педагогічній системі підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності й недостатнім розробленням її концептуальних засад організації теоретичного й практичного навчання майбутніх фахівців лісового господарства), що обумовили проблему дослідження, а в єдності – актуальність обраної теми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі

Для обґрунтованого визначення проблеми дослідження автором проведено ретельний аналіз сучасного стану системи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, який дозволив зробити висновок про те, що чинні дидактичні підходи не в повній мірі задовольняють сучасним вимогам, насамперед, через низький рівень розробленості теоретико-методологічних та методичних основ педагогічного процесу (застосування переважно традиційних методів та форм навчання, недосконалість організаційно-методичного та діагностичного інструментарію).

Не викликає заперечень визначений автором науковий апарат: об'єкт, предмет і мета знайшли своє відображення в сформульованій автором концепції, гіпотезі та завданнях дослідження. На основі з'ясованих теоретичних засад проблеми дослідження, дисертантом сформульовано провідну ідею, яка ґрунтується на необхідності розробки такої педагогічної системи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, яка б мала інтегрований характер, відображала цілісність структури управління якістю процесу поетапного опанування майбутніми фахівцями когнітивно-гносеологічного та практико-орієнтованого апарату, що сприяло б ефективному формуванню їхньої готовності до професійної діяльності.

Проведений аналіз джерельної бази допоміг автору визначити і уточнити термінологічний апарат дослідження, з'ясувати сутність та багатомірність досліджуваного поняття: «готовність майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності», як інтегративної якості особистості, що проявляється у сформованій професійній компетентності, внутрішній мотиваційно-ціннісній налаштованості на виконання поставлених завдань.

Приємне враження справив історико-педагогічний аналіз дослідження соціально-виробничого феномену професійної готовності майбутніх фахівців лісового господарства на основі здійсненого автором великого масиву монографічних досліджень, проведеного опитування та анкетування. Це дало можливість у подальшому сформулювати напрями удосконалення змістової

основи практичної підготовки майбутніх фахівців лісового господарства, оптимізувати принципи та методи її організації.

На підставі вивчення специфіки функціонування лісгосподарської галузі з урахуванням як вітчизняного, так і закордонного досвіду автором визначено структуру компетентнісних вимог до фахівця лісового господарства, насамперед: його спроможність і готовність до здійснення виробничо-управлінських, дослідницьких, технологічних задач, а також – до соціальної і міжкультурної взаємодії. Обґрунтовано такі критерії готовності до професійної діяльності, як: мотиваційно-особистісний, інформаційно-когнітивний, дієво-практичний.

Слушним є висновок Василя Михайловича про необхідність модернізації змістової основи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, а саме: формування їхньої мотиваційно-ціннісної орієнтації, розвиток інноваційного мислення, створення розвивального середовища творчої взаємодії, культивування організаційно-технологічної культури в умовах практико-орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності.

З огляду на проведений аналіз тенденцій розвитку освітніх новацій, у роботі обґрунтовано авторську концепцію підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, спрямовану на продуктивне, безперервне опанування майбутніми фахівцями системи знань, вмінь та навичок, інтелектуальний розвиток особистості на основі розроблення й упровадження організаційно-педагогічних інновацій в освітній процес ЗВО. Дана концепція представлена методологічним, теоретичним та практичним концептами. Реалізація концепції базується на сучасних науково-методологічних підходах, враховує загальні та специфічні педагогічні принципи, науково обґрунтований добір дидактичних методів, форм, засобів навчання та комплекс навчально-методичного забезпечення. У цьому контексті позитивним концептуальним аспектом дослідження вважаємо гуманістичну спрямованість професійного розвитку майбутніх фахівців лісового господарства на основі освітньої аксіологічної домінанти.

На підставі аналізу сучасних освітніх парадигм та теоретико-методологічних підходів, автором розроблено педагогічну систему підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, визначено її властивості, сформовано взаємопов'язані структурні та функціональні компоненти (ціле-методологічний, змістово-організаційний, результативно-критеріальний). Дана система доведена автором до визначення адаптованих методик проектування змісту підготовки, відповідних цілей, методів, форм, засобів та педагогічних технологій моделювання професійно спрямованого педагогічного процесу.

Ґрунтуючись на розроблених концептуальних положеннях щодо сутності та структури процесу підготовки, ідеях системного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, інтегративного та інших підходів, автором визначено систему педагогічних умов підготовки майбутніх

фахівців лісового господарства до професійної діяльності: 1) розвиток професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців лісового господарства; 2) удосконалення змісту фахових дисциплін; 3) забезпечення індивідуальної траєкторії формування професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців засобами інтеграційно-модульної технології; 4) посилення практичної підготовки на основі поєднання аудиторної та позааудиторної діяльності.

Заслуговує на увагу авторський підхід з організації поетапної взаємодії викладачів і здобувачів у ході проведення лекції візуалізації на основі пояснювально-ілюстративного методу, інтеграційної лекції на основі парно-діалогічного методу, що, на наш погляд, сприяє не лише поглибленому, органічному синтезу знань кількох наукових галузей, але й активізації процесу навчання.

Аспектний аналіз дослідження з використанням методів моделювання дозволив автору теоретично обґрунтувати і розробити структурну модель педагогічної системи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, яка складається із трьох взаємопов'язаних блоків: ціле-методологічного, змістово-організаційного, результативно-критеріального та базується на інтегрованій методології організації освітнього процесу. Враховуючи специфічні особливості та дескриптори лісогосподарської діяльності, автор моделює динамічне навчально-методичне середовище, яке створює передумови до формування індивідуальної навчальної траєкторії здобувачів.

Ґрунтовною як за змістом, так і за обсягом є експериментальна частина дослідження, яка досконало проведена автором на основі констатувального, формувального та порівняльного (контрольного) етапів педагогічного експерименту з використанням системи методів (теоретичного аналізу й синтезу наукових джерел, спостереження, опитування, анкетування, тестування, експертної оцінки, моделювання, статистико-математичної обробки даних та ін.). Методика наукового пошуку визначалася специфікою, завданнями та логікою дослідження, а також загальними вимогами щодо якості проведення науково-педагогічних досліджень.

У ході завершального етапу педагогічного експерименту автором здійснено перевірку результативності педагогічної системи упровадженої педагогічної системи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності і експериментально доведено високий рівень її ефективності. Позитивну динаміку в рівнях сформованості компонентів готовності до професійної діяльності здобувачів експериментальних груп зафіксовано за всіма показниками, що підтверджує наукову гіпотезу автора. Достовірність одержаних автором результатів та статистична обробка даних перевірялася за допомогою непараметричного критерію згоди χ^2 Пірсона.

З метою впровадження запропонованих у дисертації педагогічних новацій, автором розроблено та реалізовано комплекс навчально-методичного забезпечення організації підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, принциповою ознакою якої є необхідність

запровадження відповідних професійно спрямованих інтегрованих курсів у межах природничо-математичного, технологічного та суспільно-гуманітарного циклів із застосуванням інтеграційно-модульної технології, дидактичних методів активізації навчально-творчої діяльності студентів, педагогічних прийомів організації самостійної роботи індивідуально-дослідницької роботи, що представлено відповідними алгоритмами та етапами.

Отримані позитивні результати дослідження, а також критичний аналіз педагогічного експерименту дали змогу автору здійснити прогностичне обґрунтування перспективних напрямів підвищення якості підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності як на освітянському, так і на загальнодержавному рівнях.

Загальні висновки в дисертації В. М. Хрика сформульовано чітко і переконливо. Зазначені вище положення зумовлюють достатній рівень обґрунтованості одержаних дисертантом наукових результатів.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження

Дисертантом одержано такі наукові результати:

– науково обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, яка є теоретичною основою розробленої педагогічної системи, що розкриває методологічні підходи і принципи професійно спрямованого змісту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців;

– розроблено педагогічну систему підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності на засадах сучасних методологічних підходів, удосконалення її компонентного складу (цілей, змісту, методів, форм, засобів, технологій) в умовах активної суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, що уможливило продуктивне формування професійної готовності фахівців лісгосподарської галузі;

– обґрунтовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності (розвиток професійно-ціннісних орієнтацій; удосконалення змісту фахових дисциплін у контексті вимог лісового господарства; забезпечення індивідуальної траєкторії формування професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців засобами інтеграційно-модульної технології; посилення їх практичної підготовки);

– удосконалено: зміст, форми, методи, технології підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності з урахуванням сформованих загальних та специфічних принципів; діагностичний інструментарій визначення рівнів професійної готовності фахівців зазначеної категорії як інтегрованого результату їхньої навчальної діяльності та практичної підготовки (за мотиваційно-особистісним, інформаційно-когнітивним, дієво-практичним критеріями);

– уточнено сутність та семантичний зміст ключових понять дослідження («підготовка майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності», «готовність майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності») на основі виокремлення істотних видових ознак цих педагогічних категорій та інтегративної властивості особистості;

– набули подальшого розвитку уявлення про особливості професійної діяльності фахівців лісового господарства; реалізацію методологічних підходів та специфічних принципів їх професійної підготовки; компоненти готовності до ефективної виробничої діяльності.

Відмітними ознаками, що свідчать про наукову новизну розроблених автором теоретико-методичних положень є: використання сучасних методологічних підходів (системного, компетентнісного, інтегрованого, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, аксіологічного та ін.) щодо обґрунтування теоретичних і методичних засад організації підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності, покрокове інформаційне забезпечення процесу дослідження, застосування адаптивних методичних прийомів на основі використання сформованих специфічних педагогічних принципів.

Одержані дисертантом наукові результати ґрунтуються на основних категоріях і законах діалектики наукового пошуку, теорії пізнання та професійної діяльності, положеннях сучасних методологічних підходів. Всі одержані автором наукові результати характеризуються науковою новизною та достовірністю.

Значущість отриманих результатів для практичного використання

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні в освітню практику ЗВО комплексу навчально-методичного забезпечення педагогічної системи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності. Автором розроблено й апробовано:

- методичні рекомендації для виконання практичних робіт із дисциплін «Лісівництво», «Лісовпорядкування», «Лісові культури», «Лісова таксація»;

- програми спецсемініарів «Інтеграція лісівничої та екологічної освіти», «Інформатизація лісового підприємництва», «Основи професійного становлення майбутніх фахівців лісового господарства»;

- методичні вказівки до проведення навчальної практики з лісовпорядкування для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 205 «Лісове господарство»;

- монографія «Підготовка майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності: теорія, методика, практика»;

- термінологічний словник «Генетика, селекція та насінництво лісових та декоративних рослин»,

- робочий зошит з практичних занять із дисципліни «Лісівництво» і навчального посібника «Лісівництво»;

- тренінги для визначення рефлексивних здібностей та методики визначення готовності майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності;

- практичні завдання для організації самостійної роботи й контролю навчальних досягнень майбутніх фахівців лісового господарства.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес п'яти закладів вищої освіти України та одного закладу фахової передвищої освіти, що підтверджено відповідними позитивними відгуками їх керівників. Наведені автором у додатках приклади моделей, алгоритмів роботи з навчальним матеріалом (зразки інформаційних ресурсів, компетентнісних моделей, тренінгів, навчальних програм, ділових ігор, кейсів, ділових ігор, рольових проєктів, тестових завдань, діагностичних карт та ін.) мають практичну цінність для педагогів, які цілеспрямовано удосконалюють педагогічну систему підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності.

Рекомендації стосовно використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні положення, практичні напрацювання та рекомендації, викладені в дисертації В. М. Хрика можуть бути безпосередньо впроваджені у закладах вищої освіти в якості навчально-методичного забезпечення і використані науково-педагогічними працівниками для подальшого удосконалення теоретичних і методичних основ процесу підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях

Для виконання поставлених завдань автором опрацьовано 334 наукових джерела, з них 49 іноземними мовами (окрім наукових праць автора). Усі наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження знайшли повне відображення у змісті 41 публікації автора (15 – у співавторстві), зокрема: в 1 монографії, 1 навчальному посібнику, 20 статтях у фахових наукових виданнях України та в іноземних наукових періодичних виданнях (3 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних «WoS»), у 9 – апробаційного характеру, у 10 розвідках, які додатково відображають положення дисертації.

Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо докторських дисертацій

Структура дисертаційного дослідження В. М. Хрика зумовлена його змістом і представлена: анотацією, вступом, п'ятьма розділами, висновками до розділів, загальними висновками, списком використаних джерел та додатками, в яких представлено матеріали проведення експериментального дослідження. Дисертаційна робота логічно структурована, вирізняється змістовною повнотою, а отримані наукові результати відображають

методологічно правильну, логічну послідовність наукового пошуку автора. Матеріали кандидатської дисертації в докторській дисертації не використовувалися.

Структура дисертації та обсяг основного тексту відповідають чинним вимогам до докторських дисертацій. Назва роботи відповідає її меті, змісту теоретичної частини та експериментального дослідження. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертаційної роботи.

Зауваження щодо змісту й оформлення дисертаційної роботи

1. Для повноцінного наукового обґрунтування теоретичного концепту педагогічної системи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності варто було схарактеризувати педагогічні закони і закономірності, що становлять базу для формулювання і обґрунтування ключових принципів. На с. 114 автор зазначає про важливість виявлення закономірностей і взаємозв'язків між компонентами педагогічної системи з метою їх більш ефективного використання, але не наводить їх у дослідженні. Ці закономірності доречно було визначити у відповідності до сформульованих автором протиріч та суперечностей змісту професійної підготовки зазначеної категорії фахівців, виокремлюючи специфічні закономірності цілей, змісту, методів, форм та діагностики результатів навчальної діяльності.

2. У науковій новизні результати повинні визначати не лише констатовані досягнення у вигляді анотацій, але й предметну сферу сутності рівня досягнутої новизни з відмітними ознаками. Окремі наукові положення роботи не визначають у повному обсязі ці відмінні ознаки. Насамперед, це стосується положень щодо удосконалення змісту, форм, методів, технології підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності.

3. При обґрунтуванні методологічної основи дослідження автор різному тлумачить назву інтегративного підходу в освіті при підготовці майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності (наприклад, на с. 27, 148, 267 вказується на інтегративний підхід, а на с. 114, 122, 157 він визначається вже як інтеграційний). Слід зазначити про різний семантичний зміст цих понять. Оскільки у дослідженні визначається концепт забезпечення цілісності підготовки майбутніх фахівців лісового господарства, автору доцільно дотримуватися саме інтегративного підходу.

4. У запропонованій автором у розділі 4.2 на рис. 4.1 (с. 267) моделі педагогічної системи доцільно було представити суб'єктний блок підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності. У цьому контексті доречним було б виокремити трансформацію функцій суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів та здобувачів у запропонованому удосконаленому педагогічному процесі, довести відмінні ознаки їхньої навчально-пізнавальної діяльності у межах дисертаційного проекту. Також, у наведеній моделі (змістово-організаційний блок) категорія «зміст» має

представляти не назви освітніх компонент, а відповідну якісну структуру змісту освіти – систему набутих знань, вмінь, навичок, професійного досвіду.

У цьому блоці окрім методів та форм навчання доцільно виокремити відповідні дидактичні засоби за проблематикою дослідження.

5. В якості побажання, на підставі проведеного дослідження запропонованої педагогічної системи доцільно було систематизувати авторські нароби щодо технологічного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності і представити окремим науковим результатом авторську інтеграційно-модульну технологію (розділ 4.5). Ми прослідковуємо таку логіку, адже у суперечностях зазначено про недостатність використання інноваційних технологій, у педагогічних умовах враховано цей запит, про що свідчить положення щодо впровадження дидактичних засобів інтеграційно-модульної технології і надалі за сукупністю наробок автор міг би спроектувати відповідну педагогічну технологію. На наш погляд, цей аспект бажано було відобразити у завданнях дослідження та навести відповідний результат у науковій новизні.

6. У межах розділу 4.6. «Посилення практичної підготовки на основі поєднання аудиторної та позааудиторної діяльності майбутніх фахівців лісового господарства», на наш погляд, бажано було сконцентрувати додаткову увагу на дуальній формі навчання. Але це дискусійне питання, пов'язане з матеріально-технічною базою, ресурсним забезпеченням і сучасним інструментарієм виробників, організацією узгодженого навчально-практичного планування тощо.

7. У ході педагогічного експерименту (розділ 5) автор здійснив перевірку результативності педагогічної системи підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності переважно за якісними і кількісними критеріями сформованості професійної готовності цієї категорії фахівців. Однак, при цьому не достатньо аналізується ефективність змісту самого процесу професійної підготовки, що також є предметом дослідження. Мова йде про рівень організаційних, технологічних, дидактичних, кваліфікаційних та інших вимог. Оскільки об'єктом дослідження є саме «професійна підготовка», на наш погляд, потрібно ширше означити предметне коло діагностики, розглядаючи як особистісний, так і процесуальний аспекти педагогічного моніторингу.

8. На порівняльному етапі експерименту бажано було здійснити інтерпретацію отриманих даних з урахуванням ефективності впливу запропонованих педагогічних новацій. Наприклад, проведення регресійного аналізу для визначення впливу обґрунтованих педагогічних умов (факторних ознак) на рівень професійної підготовки майбутніх фахівців лісового господарства (результуючі ознаки).

Слід зазначити, що представлені зауваження суттєво не впливають на загальний високий рівень наукової новизни та практичної значущості результатів дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Хрика Василя Михайловича «Теорія і практика підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності» є цілісним, завершеним, самостійним і актуальним дослідженням, а наведені теоретичні узагальнення являють вирішення важливої науково-прикладної проблеми – обґрунтування теоретико-методичних та практичних засад підготовки майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності в аграрному секторі економіки України.

За науковою новизною, обґрунтованістю, теоретичною та практичною значущістю отриманих результатів представлена робота відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р. та вимогам МОН України, що висуваються до докторських дисертацій, а її автор – Хрик Василь Михайлович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування
Державного біотехнологічного університету

В. М. Нагаєв

25.11.2022 р.